

NAPLÓMBÓL

BELA DURANCI

1962. augusztus 19-e, vasárnap

Gyönyörű reggel! Szép napos idő ígérkezik. Kondorral korán indulunk. Egy itteni vonatfélével, a HÉV-vel mentünk. Útközben Szentendréről, az ottani művészekről, az ismert művésztelepről, és külön Barcsay Jenőről mesélt nekem.

– Azért megyünk korábban, hogy meglátogassuk Nyenyő bácsit, ezt az érdekes festőt a műtermében. Bejelentettem neki, hogy jövünk, és vár bennünket!

A festő alacsony termetű, hatalmas domború homlokkal. Éppen ilyennek mintáztam annak idején Lenint, amikor a szabadkai gimnáziumban Milan Mijačević tanítványaként a mellszobrát készítettem. Barcsaynak fehér és sokkal hosszabb szakálla van, ám törékenynek, öregesnek tűnik. A beszélgetésünkből leginkább az egészségi állapotára vonatkozó sirámaira emlékszem.

Ezek azonban, természetesen, nem illettek össze a látott műveivel! Nagyszerű rajzait már korábról ismertem (Művészeti anatómia, 1953). A műtermében kisebb méretű képeit nézegetjük, kivisszük őket a napra, majd vissza. Erőtéljes szerkezet, a mértani – mondjuk – absztrakció valamilyen „szűkített” festészete, amely szemmel láthatóan a végsőkéig sűrített valóság. A mély színek koloritja, a teljesen átgondolt rajznak köszönhetően, mindennek „monumentális” hatást ad. Jobban illene rá talán a lapidáris jelző, tömör és velős, akár a parasztok beszéde. Nagy

István (1873–1937) jutott eszembe, az a művész, aki után Vajdaság-szerte kutatok fiatal kollégám, Papp Gábor kérésére. Mindenestre hallgatok, nehogy hibát kövessenek el. Barcsaynak talán nem tetszene az összehasonlítás.

Kellemes ember, szemmel láthatóan méltányolja fiatalabb kollégáját, Kondor Bélát. Mi több, nekem dicséri, mintha ő és én jöttünk volna Kondorhoz látogatóba. Mégis, leginkább az egészsége foglalkoztatja.

A viszontlátás reményében búcsúzunk el tőle. Sietünk az ortodox templom előtti festői térre. Ott kell bevárunk a többieket. A falnak támaszkodva nézegetjük az alattunk elterülő pompás kisvárost, a háztetőket, a tornyokat . . .

Ez tehát Szentendre, a régi szerb település, meglehet, hogy még a tizenötödik századból, de a Nagy Vándorlás (1690) utáni időből mindenképpen. Gazdasági központ volt, gazdag kisváros a Duna mellett, Budától északra. Erős szerb kolónia, számos nagy elmével, vagyonos kereskedővel, feleúton Bécs és Újvidék között. Valószínűleg nekik is részük volt a Szerb Matica megalakításában, 1826-ban Budán. Az most Újvidéken van, itt pedig, körülöttem senki sem szólal meg szerbül. Jaša Ignjatović (1824–1884) jut eszembe, diákkorom kötelező olvasmányainak egyik írója. A szerb polgári társadalom dekadenciáját írta le, és éppen itt, Szentendrén született, amelyben most a magaslatról gyönyörködök, ódon hangulatából csemegézve.

Megérkezik Stojan Vujičić, szerbül üdvözl bennünket, majd magyarra fordítja a szót. Bemegyünk a templomba, hogy még a látogatók előtt nyugodtan megnézhessek az ikonosztázt. „Vasa Ostojčić újvidéki festő készítette 1780 körül” – magyarázza Stojan, hozzáfűzve, hogy ez a Belgrádi-templom, vagyis a Székesegyház . . . Rájövök, hogy mindez tulajdonképpen csak nekem szól, mert Kondor – látom – mindezt már tudja. Hozzáértőn vezet végig, és olyan részletekre hívja fel a figyelmet, amelyek neki különösen tetszenek.

Hívók érkeznek, mégpedig nagy számban! Néhányan bejönnek a templomba, de a többség kívül marad a téren. Nyilvánvaló, hogy ezek csak „látogatók”. Az a benyomásom, hogy ez olyan esemény, amely felkelti a pesti polgárok érdeklődését. A jelenlevők többsége kiránduló.

Hát persze! Az egyházi szertartás után kólót járnak a templomudvaron. Az állítólagos hívók a kirándulókkal összefogódzva ropják a táncot.

Nekem úgy tűnik, hogy igazi néptáncosok is vannak közöttük! Egyszerű helybeliekhez képest valahogy túlságosan is jól táncolnak. A látvány rendkívül festői, szokatlan, múltat idéző. A tarka nép vásári forgataga! Az ősi Bácstól nem messze fekvő bodani monostor udvarán tartott ünnepségek, gyermekkorom emlékei idéződnek fel bennem. Hálás vagyok Stojannak és Kondornak, hogy részese lehettem ennek. Úgy tűnik, rajtam kívül Stojan többi vendége nem először van itt. Már-már rituálé, amely időről időre megismétlődik, és alkalmat nyújt az összejövetelre. Ráadásul ma csodálatos az idő! Szinte tűz a nap.

– Elég volt! Megyünk a Görög kancsóba . . . – mondja Kondor, és megindul lefelé a városba. Stojan majd később jön utánunk.

Nézelődve ballagunk, magunk mögött hagyva a templomudvaron zsigongó csoportot. Szentendre rövidesen szendergő városkára hasonlít. A téren kisebb csoportok beszélgetnek, imitt-amott sétálókat látni. Vasárnap lévén, mintha minden lelassult volna.

A folyópart közelében tőlünk jobbra a Görög kancsó vendéglő álmodern épülete, balra szintén valamilyen kocsmá, de régebbi házban. A töltés eltakarja előlünk a Dunát. Úgy érzem magam, mint bárhol másutt, nem érzékelem a folyó közelségét.

A meglehetősen hosszú asztalnál már várnak ránk. Mindannyian ismerik egymást, engem bemutatnak néhány embernek, akikkel még nem találkoztam. Mellettem egy feltűnően sovány ember ül, hosszú ujjai idegesen mozognak. Másmilyen, mint a többiek, vagy csak nekem tűnik annak. Mindenesetre, a jelenlevők többsége gyakran fordul hozzám valamilyen kérdéssel. Szemmel láthatóan élvezzi ezt, és készségesen válaszol. Nem is csoda! Kiderül, hogy festő, aki nemrég tért vissza Párizsból. Minden külföldről hazatérő szenzációnak számít. A jelenlevők rendkívüli érdeklődéssel hallgatják. Bálint Endre a „sztár”! Kiállításainak a sikeréről és visszhangjáról mesél, megemlít néhány nevet, amelyet más „kint járt” szerencsés halandók is ismernek, külön hangsúlyozva kapcsolatait a képtárcak tulajdonosaival . . .

Miután Stojan, a lármát túlharsogva, felhívja a jelenlevők figyelmét a „jugoszlávra”, a szomszéd asztaloknál ülő ismerősei – feltehetőleg helybeliek – is bekapcsolódnak a beszélgetésbe.

Néhányan a szerbtudásukat próbálják fitogtatni, többé-kevésbé sikertelenül. Két öregebbre emlékszem, akik gördülékenyen beszéltek,

de valamilyen archaikus szerbséggel, a többiek viszont elég nehezen tudtak összefüggő mondatokat képezni. Megrázó és szomorú élmény volt. Hol van már mindez Jaša Ignjatović élvezetes szövegétől! Nyilvánvaló szembesülés volt ez az egykori szerb város kíméletlen valóságával! Szentendre dicső múltját talán még megsejthettük odafenn a templomudvaron, itt azonban már egyáltalán nem! Külön idegesített a bennem motoszkáló kérdés: Miért címezték ezt a vendéglőt a Görög kancsóhoz? Döcögösen halad a beszélgetés a szerbekkel, némelyek hangsúlyozzák, hogy a közeli Pomázból valók, s míg „a hagyományok megőrzésére” irányuló erőfeszítéseiket ecsetelik, kezdem magam kellemetlenül érezni. Amit mondanak, azt valakinek meg kellene hallania, de semmiképpen sem nekem!

Tekingetek magam köré, remélve, hogy valaki majd csak kiment szorongatottságomból. Észreveszem, most már harmadszor, hogy Kondor „kibúvik”, az egyik szegletben ül és pöfékel, időnként rám emelve a poharát, ravasz mosollyal. Szemmel láthatóan jól érzi magát a magányában, csak figyel és élvez, tulajdonképpen visszahúzódva enged át engem az újabbnál újabb élményeknek.

A „segítség” váratlanul onnan érkezik, ahonnan a legkevésbé várom. Bálint Endre, valószínűleg nem szokva hozzá, hogy statiszta legyen, megragadja a karomat, és javasolja, hogy menjünk ki.

Találunk egy padot, és leülünk . . .

– Odabent nagy a zaj! Van egy ajánlatom, holnap gyere el hozzám. Mutatok Vajda Lajos-alkotásokat, főleg fantasztikus rajzokat, azokat ritkán látta valaki. Írom a címet, majd a Samu útbaigazít . . . Rottenbiller utca 1/II–17.

Szerencsémre, olvastam már Vajda Lajosról! Még otthon lapozgattam a *Híd* számaint, remélve, hogy találok bennük fogódzókat az esetleges beszélgetésekhez, amelyeket a pestiekkal, Papp Gáborral és az újonnan megismert kollégákkal folytatok. Biztosan nem a futballról beszélgetek, mert nem értek hozzá, a politikáról meg nem akarok, mert nem tudom, hogy miről szabad és miről nem . . .

Bálint Endre azonban nem említi többé Vajdát. Elteszi másnapra. A szentendrei festőkolóniáról és a festőkről kezd mesélni. Megemlíti Czóbel Bélát . . . Gyorsan belekapaszkodom abba a ténybe, hogy Milan Konjović ismerte Czóbelt! Így aztán alkalmam nyílik, hogy Bálint End-

rének Konjoviciéről és a mi művésztelepeinkről beszéljek, s nem győzők válaszolni a számtalan kérdésére, amelyeket ezzel kapcsolatban feltesz.

Később aztán „megszomjazunk”, és visszamegyünk. Kondor már alig vár bennünket. Rögtön megismertet Gyarmathy Tihamérral. Szintén festő, ugyanolyan idős, mint Bálint Endre, de csendes és szemmel láthatóan visszahúzódo. Szerényen és szinte alázatosan kínálkozik, hogy „fiatal kollégájának” megmutatja a munkáit. Mivel Kondorral van, természetesen „érdeklődést” mutatok. Valójában azt hiszem, hogy valamilyen pályatévészett „vasárnapi piktoral” futottam össze, akit a művészek kedvelnek, és ezért megtúrnak.

– Kitűnő! Tőlem egyenesen hozzá mehatsz, nincs messze. Még a programodba is belefér. Hát nem csodálatos?! – lelkendezik Bálint Endre.

Gondban vagyok, hogyan egyeztessem össze mindezt. Először ugyanis fel kell mennem Budára. Már bejelentkeztem Dercsényihez másnapra. Közbeavatkozik Kondor:

– Délig legyen a Dísz téren, azután megy az Endréhez, a Tihamér úgyis otthon lesz és vár, neki mindegy . . .

Minden tökéletesen összeáll, mindnyájan elégedettek vagyunk, a társaság hangulata kitűnő, s lassan leszáll az est. Ugyanazzal a vonattal térünk vissza.

A műtermében Kondor sokáig beszél Barcsayról, Bálintról, Gyarmathyról, megemlíti Kassák Lajost, Kornist és más festőket, akiket nem jegyzek meg. Mindannyian „Európához” tartoztak, neves művészekkel barátkoztak . . . „Most néha tudnak alkalmi munkához jutni, képet eladni nem. Mintha nem is léteznének! Például a Gyarmathy . . .” Azután az eladás módjáról mesél. Létezik valamilyen bizottság, annak kell átadni a műveket, és meghatározott időközökben felvásárolják őket, vagy „átveszik bizományba” . . . Eddig még sohasem hallottam erről! Vannak „ügynökök”, akik vidéki szövetkezeteknek és más vevőknek árusítják a képeket. Csakhogy az az alapvető gond, hogy ez a közönség egész biztosan sohasem venné meg az említett művészek alkotásait. Persze, az ő képeiket a bizottság sem javasolná, még „bizományba” sem.

– Te hogyan adod el a képeidet? – kérdem tőle, első ízben, amióta ismerem.

– Itt-ott kapok megbízást, könyvet illusztráltam, meg egy bányának dolgoztam. Ott volt a legjobb, a munkások között!

Már jól benne vagyunk az éjszakában, a beszélgetésünk is lassúbbodik. Tetszik, hogy mindketten tudunk „együtt” hallgatni . . .

– Kár, hogy a kisöreg ilyen beteges – gondolkodok hangosan Barcsayról. – Sajnálom, és sehogyan sem tudom összeilleszteni őt és a festészetét, együtt. Két külön világ!

– Még hogy Nyenyő bácsi beteg?! Dehogy. Meglátod, túlél ez bennünket, biztosan! Nem is olyan öreg, úgy hatvanéves, talán pár évvel több . . . Nagyon szereti megjátszani a gyengélkedőt, szereti, ha szeretik, gondját viselik . . . Furcsa egy figura, ugye? De jó festő az öreg . . .

Természetesen egyetértek, hogy igazi festő, de hozzáfűzöm, hogy számomra a tudása a lenyűgöző, az anatómia, a nagyszerű rajzai! Valamiképp a mi Decemberi Csoportunkra emlékeztet, Laza Vozarevićre, Miodrag B. Protićra, Stojan Čelićre . . . Ezek ugyan nála fiatalabb festők, de szintén a mértaniság bűvöletében. Elmélyedek az összehasonlításokban, és megállapítom, hogy személyesen többre becsülöm a szenvedélyt, az érzelmeket . . .

– Mindenképpen több „fantáziát” látok abban, amit te átélsz, mint a geometria szellemében magad elé tűzött „szenzáció” racionális feloldozásában!

– Mit tudom én . . . Valahogy én csak „firkálok”, no de ebbe nem kezdünk most bele! Megyünk aludni, lesz neked elég bajod holnap az Endrével meg a Tihamérral . . .

KARTAG Nándor fordítása